

გიორგი გოგოლაშვილი
Giorgi Gogolashvili

თსუ აკად. ახნოდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics

დავით კლდიაშვილის პერსონაჟთა სახელ-გვარების
თაობაზე¹

David Kldiashvili's Character Names

საკვანძო სიტყვები: ქართული ენა, მწერალი, სახელი, გვარი, პერსონაჟი
Key words: Georgian Language, writer, name, surname, character

¹ ნაკითხულია მოხსენებად ფ. ერთელიშვილის ხსოვნისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო სესიაზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (28.02.2022).

In classical literature the choice of character names does not seem to be an automatic, easy process. This is the case with David Kldiashvili's works as well. Unlike E. Ninoshvili and G. Tsereteli, David Kldiashvili does not employ any telltale names in his writings. At first sight, the character names evidenced in his works are ordinary, widespread Christian names encountered in Imereti region of Georgia: Platon, Kirile, Aristo, Jimsher... Melano, Elene, Dariko; the family names also sound realistic: Samanishvili, Miminoshvili, Bregadze, Kamushadze... Thus, picking a specific Christian or family name for a character does not seem to be essential for D. Kldiashvili. However, the study of the writer's manuscripts has proved the opposite: in the process of creating his works the author often changed character names, he seemed to be in constant search of suitable names for them. In this reference, Sergo Kldiashvili's (David Kldiashvili's son) memoirs on one of the stories - "Solomon Morbeladze", are of particular interest: David Kldiashvili told his son: "I had the plot of the story, but I couldn't decide on a name for the main character; that troubled me and hindered me from finishing the story." At that time, it happened so, that he heard the family name Morbedadze, that according to D. Kldiashvili struck him "as a surprise, I modified Morbedadze to Morbeladze, the family name 'dragged' the Christian name Solomon, and the story was written with ease. It was not just work but a true pleasure!" It is difficult to say why the family name Morbeladze 'dragged' the Christian name - Solomon, or why the writer considered this pair to be a perfect match for his character.

Obviously, David Kldiashvili tries to fit names to his characters on the basis of their personal qualities; as the writer suggests: every character should have "a name of their own and not a borrowed one". The given phenomenon triggers a number of questions; is it plausible to answer them or find any explanation to the above-said? Presumably, the answers are known to the author...or, more convincingly, to the one "who grants us inspiration" (Anna Kalandadze).

კლასიკურ მწერლობაში პერსონაჟთა სახელ-გვარების შერჩევა არ ჩანს მექანიკური (მარტივი) პროცესი. პერსონაჟის ბუნება-ხასიათისა და საკუთარი სახელ-გვარის ურთიერთმიმართება უალრესად საინტერესო თემაა. მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟის ბუნება-თვისებები განსაზღვრავს სახელ-გვარის პოპულარობასაც; ეს ცნობილი ამბავია, ბევრი მაგალითის მოყვანა შეიძლება, თუნდაც ილია ჭავჭავაძის „კაცია-ადამიანის“ პერსონაჟის სახელი – ლუარსაბი.

რატომ დაარქვა ლუარსაბი; წინ რა პროცესი უძღოდა ამ პერსონაჟის სახელის შერჩევას და ავტორი იდგა თუ არა არჩევანის წინაშე, ძნელი სათქმელია; მაგრამ ფაქტია, ლუარსაბს ისე „მოერგო“ თავისი სახელი, სხვისთვის ველარც დაგვირქმევია...

არადა, ლუარსაბი ტრადიციული სახელია – წმინდანად შერაცხული მეფის სახელი... ლუარსაბ თათქარიძემ დაუკარგა მას „მომხიბვლელობა“ ... ინტე-

რესისთვის გადავხედე სტატისტიკას; 1997 წლის ცნობარის (სილაგაძე და სხვ., 1997; ქვევით სხვა სტატისტიკურ მონაცემებსაც ამ წიგნიდან მოვიყვანთ) მიხედვით, მეფეთა სახელები ყველაზე გავრცელებულია საქართველოში:

გიორგი – 147454,

დავითი – 76 051,

ირაკლი – 30 881 (ერეკლე – 1324),

ვახტანგი – 24 578,

თეიმურაზი – 20 813,

დიმიტრი – 12 833 (დემეტრე – 123)...

მაშინ, როცა **ლუარსაბი** მხოლოდ 218 კაცს ჰქვია... სიმცირე ლუარსაბ თათქარიძის „წყალობა“ ჩანს...

საერთოდ, პერსონაჟის (პიროვნების) სახელი კლასიკურ მწერლობაში ყოფილა კრიტიკის საგანი; მაგ.: კონსტანტინე გამსახურდიამ გ. აბაშიძეს უსაყვედურა, „ლაშარელაში“ რატომ დაარქვა პერსონაჟს ლუხუმი... გმირის (ან პიროვნების) ბუნება-ხასიათის შესაბამისობა სახელ-გვართან არ ჩანს შემთხვევითი, მარტივი... სახელის დარქმევა როგორც პერსონაჟისათვის, ისე პიროვნებისათვის რომ საპასუხისმგებლო საკითხია, ამას კახეთში გაგონილი შეგონებაც მიანიშნებს: სადღეგრძელოში სუფრის წევრს (თამარს) მიმართეს: „თამარს რომ გარქმევენ, უკვე გავალებენო“...

ჩვენ ამჯერად კლასიკური მწერლობის პერსონაჟები გვანტერესებს; საკმაოდ ბევრი მიფიქრია **დავით კლდიაშვილზე**, ამიტომ მაგალითისათვის მის შემოქმედებაზე გავაკეთებ ძირითად აქცენტს.

არ ვსაუბრობთ ე. წ. „მეტყველ სახელ-გვარებზე“, დავით კლდიაშვილთან არ გვაქვს ისეთი „მეტყველი სახელ-გვარები“, როგორც ეგნატე ნინოშვილთან (მუნჯაძე, უიშვილი, ძალაძე, დროიძე, მკლავაძე, მცირიშვილი...) ან გიორგი წერეთელთან (ფულავა, წარბა, ჯიბიაშვილი...).

დ. კლდიაშვილის შემოქმედებაში ერთი შეხედვით ჩვეულებრივი, იმერეთში გავრცელებული სახელ-გვარებია: პლატონი, კირილე, არისტო, ჯიმშერი... მელანო, დარიკო, ელენე... (თითქოს „სახასიათო“ სახელია ბეკინა, მაგრამ არც მთლად „მეტყველი“ – არ ჩანს მოტივაცია). დ. კლდიაშვილთან გვარებიც ჩვეულებრივია: სამანიშვილი, მიმინოშვილი, ბრეგაძე, ქამუშაძე... (ცნობარებში არ მოიძებნა გვარი „სალობერიძე“, მაგრამ მის არარეალურობაზე საუბარი ამ არგუმენტით არ შეიძლება – ჯიმშერი არ უნდა იყოს ის პერსონაჟი, რომლის გვარი საგანგებოდ შექმნილიყო და მოტივირებული იყოს)... ასე რომ, პერსონაჟისათვის სახელ-გვარის შერჩევას თითქოს რაიმე პრინციპული მნიშვნელობა არ უნდა ჰქონდეს დ. კლდიაშვილისათვის, მაგრამ... არ ჩანს ასე...

საინტერესო ამბავს გვიყვება სერგო კლდიაშვილი:

„საიდან წარმოდგა გვარი „მორბელაძე“; დავითის მონათხრობს იგონებს:

„– სოფელში ჩავედი დედაჩემის სანახავად, – მიამბობს მამა. – ოთახში ვზივარ! მესმის დედა აივნის ვილაცას ელაპარაკება. მეც გავედი. ეზოში,

აივნის წინ, შუა ხნის მამაკაცს ვხედავ. ცხენზე ორი მორჩილა ტომარა შემოუკრავს და თითონაც ჯდება. – ვინ იყო? ვკითხე დედას, როცა უცნობი წავიდა“. სიმინდი ითხოვა, შვილო, მორბედაძეა დაბლა კუთხიდან“... მოთხრობა მოფიქრებული მქონდა, ოღონდ გვარი ვერ მოვინახე და ეს მანვალეზა. წერას მიშლიდა. ეს გვარი მეოცა რატომღაც, „მორბედაძე“ შევცვალე „მორბელაძე“, გვარმა სახელიც მოათრია და ამის შემდეგ მოთხრობაც ადვილად დაინერა. მუშაობა კი არა, უდიდესი სიამოვნება იყო!“

ერთი შეხედვით, ამ შემთხვევაში ცვლილება თითქოს ფონეტიკური ხასიათისაა, კეთილმოვლების პრინციპით ნაკარნახევი... არ ჩანს სარწმუნო, თითქოს „მორბელაძე“ სირბილთან ასოცირდებოდეს (ამ ასოციაციისათვის შეცვლა არ იყო საჭირო – მორბედაძეც გამოდგებოდა; იმ არეალში სირბილად რეალური გვარია)... მორბედაძეც და მორბელაძეც იმერული გვარებია. „სოლომანი“ რატომ „მოათრია“ მორბელაძემ (და არა სხვა სახელი!)? რა აქვს ამ სახელ-გვარს ისეთი, ამ პერსონაჟს ასე რომ „მოერგო“, ასე რომ შეეფერებოდა? და რასაც ასე ეძებდა მწერალი? – ჩვენგან პასუხგასაცემად ძნელი კითხვაა; ყოველ შემთხვევაში ჩვენთვის ამოუხსნელია...

საინტერესო ვითარებაა „სამანიშვილის დედინაცვალში“.

შემონახულია ამ მოთხრობის ადრეული მოკლე ვარიანტი: „ძილი მოსვენება“ (პლატონის სიზმარი). ამ ვარიანტში გამოყვანილ პერსონაჟთა სახელ-გვარები სხვაობს მოთხრობის ბოლო ვარიანტთან:

პირველ ვარიანტში **ბეკინას** ჰქვია **ბეჟანი**,

პლატონს – **არჩილი**,

დარიკოს – **ქრისტინა**.

კირილეს ნაცვლად **ლევანია** გამოყვანილი (მაზლი დარიკოსი)... სხვა პერსონაჟები არ ჩანს ამ მოკლე ვარიანტში...

სამანიშვილები მოკლე ვარიანტში **სანებლიძეები** არიან. არადა, თითქოს ეს ორივე გვარი ჩვეულებრივი იმერული გვარია (დღევანდელ სტატისტიკას მოვიშველიებ: სამანიშვილი – 315, სანებლიძე – 641)... ასევე ჩვეულებრივი ქართული სახელებია პლატონი და არჩილი, დარიკო და ქრისტინა, კირილე და ლევანი... თითქოს რაღაც „სახასიათო“ იერი დაჰკრავს სახელს ბეკინა, თუმცა მაინც გაუმჭირვალეა (არადა, ბეკინას პროტოტიპს ივანე რქმევია, – სერგო კლდიაშვილი იგონებს)... (კლდიაშვილი, 1955, გვ. 630).

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ინფორმაცია სერგო კლდიაშვილსაგან: „ქამუშაძის გაჭირვების“ ხელნაწერი არ შენახულა. გადარჩა მხოლოდ რამდენიმე ფურცელი... ეს ფურცლებიც ადასტურებენ, რომ მოთხრობის რამდენიმე ვარიანტი არსებულა. მაგალითად, ერთ ხელნაწერში „**ეკვირინეს**“ ჰქვია „**ეფემია**“, მეორეში – „**ბარბალე**“; **ქამუშაძეები ქამუშაშვილები** ყოფილან... **ეკვირინე – ეფემია – ბარბალე... ქამუშაძე – ქამუშაშვილი...** (ქამუშაძეები ცნობილი გვარია იმერეთში (სტატისტიკით – 948); ქამუშაშვილი გამოგონილი გვარი ჩანს (ასოციაცია – მუშა?)...

სხვა შემთხვევაშიც ასეა: მოთხრობა „წრფელი გულის“ პერსონაჟი „ბაბო“ პირველ ვარიანტში „სარალიძე“ (სტატ. – 2968) იყო, საბოლოო ვარიანტში „გარაყანიძედ“ (სტატ.– 206) შეცვალა...

რა შეიძლება ვთქვათ? რა არის მოტივი ამგვარ ცვლილებათა?..

ძნელი სათქმელია...

პერსონაჟის ბუნება-ხასიათიდან გამომდინარე, დავით კლდიაშვილი სახელ-გვარს „აზომებს“, „ასინჯებს“, „არგებს“ პერსონაჟს; როგორც აზნაურები იტყვიან იმერეთში, სახელ-გვარი ტიპს „შემონკეპილი“ უნდა ჰქონდეს, კარგად მორგებული, უნდა უხდებოდეს... დიახ, პერსონაჟს სახელ-გვარი საკუთარი უნდა ჰქონდეს, „ნათხოვარივით“ არ უნდა ჩანდეს...

* * *

მცირე გადახვევა: **ოტია იოსელიანმა** ანოტაცია წარუძღვარა ავტობიოგრაფიული ნოველების ნიგნს („ჩემი ასავალ-დასავალი“); წინასიტყვას „თავისმართლება“ დაარქვა. ასეთ რამეს წერს: „ავტორი მშობლიურ სოფელს შეთხზულ სახელს არქმევს. დაბასა და ქალაქს, მინდორს, მთას, ტყეს და მდინარეს – მოგონილს. არადა ზუსტად აღწერს იმას (გააჩნია, რის შემძლებელია), რითაც გაიზარდა და ცხოვრობს, რა მიწამ და ცამ, გარემომ, ადამიანებმა, დრომ და ეპოქამ „გამოჭედა“ მისი პიროვნება, ხასიათი, მრწამსი, მსოფლმხედველობა... (იოსელიანი, 2002, გვ. 2).

მაშინ რა გამოდის? უბრალოდ, პატარა ცოდვა: ყველაფერს არ ჰქვია თავისი სახელი.

ამ ჩემს ავტობიოგრაფიულ ნოველებსაც არავითარი პრეტენზია არა აქვს, გარდა ამ პატარა „ცოდვის მონანიებისა“ – ყველაფერს ერქვას თავისი სახელი“ (სხვათა შორის, ამ თვალსაზრისით ო. იოსელიანის პერსონაჟთა სახელების შესწავლაც არ იქნება უინტერესო).

...და ეძებს მწერალი, რომ ყველას და ყველაფერს ერქვას „თავისი სახელი“... ამოცნობა (მიგნება) ამ თავისი სახელისა არაა იოლი, მხოლოდ ჭეშმარიტ მწერალს შეუძლია ეს...

კიდევ ერთი საინტერესო მოგონება სერგო კლდიაშვილისა:

„– ლა ლა ლა ლა!...

დავითი რაღაც ჰანგს იხსენებს.

– რა მშვენიერებაა! ხომ გახსოვს ეს ადგილი კარმენიდან?

თურმე კარმენიდან მღერის. სმენა კარგი მაქვს, მაგრამ დავითის ნამღერიდან ვერ მივხვდი, რა ადგილია. ყოველ შემთხვევაში „კარმენი“ აქ არ ისმის. რა ვუყოთ მერე! მთავარია ის, რომ თვითონ გესმოდეს ჰანგი, შენში მღეროდეს ის.

უცებ დავითის ღრმა ამოოხვრა მესმის.

– საბრალო ბიზე! ჩემო ბიზე! ასეთ დიდებულ კაცს თავი მოაკვლევინეს. ყრუ იყო ხალხი თუ? ლა ლა ლა ლა... რა მშვენიერია”...

როგორც იგონებენ, დავითი კლასიკური მუსიკით, კერძოდ ოპერით, დიდად ყოფილა გატაცებული... „ეს აღტაცება ოპერით, საერთოდ მუსიკით, ბოლომდე შერჩა“... ანდა: „დავითს შეუძლია მთელი დღე მუსიკას უსმინოს. დახუჭავს თვალებს და უსმენს“... – ამას სერგო კლდიაშვილი დანერს შემდეგ...

დავით კლდიაშვილი სიტყვის დიდოსტატია...

„სიტყვა სიმღერაა, ლაღადისია. გალობაა, მუსიკაა...“ – ამას ოთარ ჩხეიძე გვიხსნის...

მიხეილ ჯავახიშვილის საგულისხმო ჩანაწერიც მოვიხმოთ: **„ვიღაც თუ რაღაც მღერის და გალობს ჩემს სისხლში, გულში და სულში. მეც გავდივარ ჩრდილში, შევცქერი მთვარეს და ვგალობ“**...

და აქ გალაკტიონის გახსენებაც წავგადგება ალბათ (ერთ-ერთი კრიტიკოსისთვის უთქვამს): **„განსაკუთრებით ლექსის წერის დროს ვარ სიმღერის ხასიათზე. ლექსს ჯერ გონებაში გავმართავ მუსიკალურად, ჩემთვის დავამღერებ კიდეც და გადამაქვს ქალაღზე. თუ ქალაღზე გადატანის შემდეგ არ მომეწონა ლექსის მუსიკა, მაშინ უკან ვბრუნდები“**... სხვაც შეიძლება... საჭამნიკოდ ეს ვიკმაროთ...

როგორც ჩანს, დავითს „ესმის“ ის „მუსიკა“, სახელ-გვარიდან რომ „მოდის“... სწორედ ეს მიესადაგება პერსონაჟის ბუნება-ხასიათს... სახელ-გვარის შერჩევა, ყოველ შემთხვევაში, მექანიკურად, მარტივად არ ხდება...

ისე ამ თვალსაზრისითაც კლასიკოსთა ხელნაწერებისა და, საერთოდ, ნაწარმოებების შესწავლა საინტერესო მასალას გამოავლენს.

ალბათ ასეთი კითხვაც უნდა დაისვას და შეძლებისდაგვარად ვინმემ უპასუხოს (დაკვირვებაა საჭირო): დავით კლდიაშვილთან თუ არიან სეხნია პერსონაჟები და მათს ბუნება-ხასიათში თუა რაიმე საერთო?...

დასკვნა?

შეიძლება კი ყოველივე ამის ამოხსნას? – მეეჭვება... ეს იცის მხოლოდ მწერალმა... და შეიძლება არც მან... ალბათ მხოლოდ იმან, „ვინც შთაგონებით გვწყალობს“... (ქ-ნი ანა ამასაც ამბობს: „დროზე ნერტილის დასმას“, სათქმელის დროზე დამთავრებასაც თითქოს „ვიღაცა“ გკარნახობთ; ისევე, როგორც თემატიკას, როგორც... ყველაფერს!)... სხვაგან წერს: „დიახ, არის ზოგიერთი მოვლენა, რომლის ახსნა „მოკვდავთა ენას არ ძალუძს“...

აქ რევაზ ინანიშვილის ერთ ჩანაწერსაც მოვიშველიებ: „ვიღაც თუ რაღაც მკარნახობს წერის დროს. როცა არ მკარნახობს, ვიტანჯები, თავის მოკვლა მინდა, ისეთ სიცარიელეს ვგრძნობ. დღეს, 25 აგვისტოს, სულ რომ არ ვფიქრობდი ასეთი რამის დანერას, უცებ მეკარნახა მოთხრობა „სულ ოდნავ მარჯვნივ“ („წრე“), ჩავინერე იგი საათნახევარში“ (ინანიშვილი, 2012, გვ. 362).

თუ მკითხველს არ გადავლლი, ამ თემაზე ორიოდ საინტერესო აზრსაც მოვიშველიებ:

ლევან ბრეგაძე წერს: „ტიციან ტაბიძისთვის რომ ეკითხათ, რატომ წერთო? – ალბათ ასე უპასუხებდა: „მე არ ვწერ ლექსებს, ლექსი თვითონ მწერს“.

ეს რაღა არის?

რა და, დასტური იმისა, რასაც დიდი ფსიქოლოგი და ფსიქიატრი კ. გ. იუნგი ექსტრავერტი მწერლების შესახებ ამბობს: „მათი ქმნილებანი მეტ-ნაკლებად დასრულებული ფორმით თავისუფლად გამოედინებიან ავტორის კალმის წვერიდან. (...) ნაწარმოებს თვითონვე მოაქვს თავისი განსაკუთრებული ფორმა; ყოველივე, რისი დამატებაც ავტორს სურს, უარიყოფა, ხოლო ის, რის ნაშლასაც მოინდომებს, კვლავ აღიდგენს თავს. (...) ავტორს ისეთი აზრებისა და სახეების ნაკადი ეძალება, რომელთა შექმნის განზრახვა მას არასოდეს ჰქონია (...). მას შეუძლია მხოლოდ დაემორჩილოს ამ აშკარად უცხო შინაგან იმპულსს და გაჰყვეს იქით, საითაც იგი მიუძღვის, გრძნობს რა, რომ მისი ნაწარმოები თვით მასზე მეტია და ფლობს ძალას, რომელიც მას (ავტორს) არ ეკუთვნის და არ ექვემდებარება...“ (იხ. ბრეგაძე, 2011, გვ. 94-95).

ესეც გავიხსენოთ: ხულიო კორტასარს უთქვამს – „ჩემში დაბადების დღიდან ცოცხლობს მუსიკა და გამუდმებით ეძებს გამოსავალს“... როგორც ჩანს, მწერლისთვის ერთ-ერთი გამოსავალი ესაა: მოძებნოს მისთვის და, საერთოდ, მუსიკალურად ჟღერადი სახელ-გვარი, ფრაზა, სიტყვა...

ეს ფიქრები აღძრა დავით კლდიაშვილის პერსონაჟთა სახელ-გვარებზე ფიქრმა...

ლიტერატურა:

- ბრეგაძე, ლ. (2011). რატომ წერს მწერალი: მისივე, მარგინალიები (რედ. რ. ჩხეიძე). თბილისი: გამომცემლობა „ინტელექტი“.
- გოგოლაშვილი, გ. (1981). ლაპარაკობს კლდიაშვილის პერსონაჟი: ქართ. ენა და ლიტერატურა სკოლაში, 1, 68-72.
- ინანიშვილი, რ. (2012). ჩანაწერები სამაგიდო რვეულიდან: ექვსტომეული, ტ. 6, გამომცემლობა „პალიტრა L“, თბილისი.
- იოსელიანი, ო. (2002). თავის მართლება: წიგნიდან „ჩემი ასავალ-დასავალი“, თბილისი: „ბაკმი – ბ. მაცაბერიძის გამომცემლობა“.
- კლდიაშვილი, ს. (1955). მოგონებანი დავითზე: ერთტომეული, თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“.
- სილაგაძე, ა., თოთაძე, ა. (1997). გვარ-სახელები საქართველოში, თბილისი: ბ. ს. კომბინატი.
- ჩხეიძე, ო. (1984). მთაგრეხილი (რომანი): „მნათობი“, 9.
- ჯავახიშვილი, მ. (2005). უბის წიგნაკიდან, 1924-1935, თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.